

DE BURGERWACHT IN OUDEGA 1

bijdrage van Stichting Hattum de Vries

In het archief van de familie De Vries bevindt zich een grote sigarendoos, Hattum was een groot liefhebber, met een aantal stukken over de burgerwacht te Oudega. Hattum de Vries speelde daar een belangrijke rol in.

Ik begin het eerste artikel met informatie over de spannende week in november 1918 in Nederland en omliggende landen. Vervolgens bespreek ik de organisatie van de burgerwacht en sluit in het derde artikel af met een schets over de burgerwacht te Oudega. Hierin zullen diverse Oudegaasters hun opwachting maken.

November 1918

Van 1914 - 1918 speelde zich de Eerste Wereldoorlog af. Een catastrofe voor Europa. De Engelsen noemden deze oorlog "The Great War". Ongeveer 10 miljoen doden waren het gevolg en er was ontzettend veel schade toegebracht met name in België en Frankrijk. Tot overmaat van ramp eiste de Spaanse griep ook nog miljoenen slachtoffers.

Aan de keizerrijken Duitsland en Oostenrijk en het tsarenrijk Rusland kwam een einde en in 1917 brak er in Rusland een communistische revolutie uit, die bij de landsgrenzen niet stopte. Ook in Duitsland deed de communistische partij een revolutie poging, die echter door het leger neergeslagen werd. Socialisten in een coalitie met katholieken en vooruitstrevende liberalen droegen het nieuwe Duitsland, dat kreeg nu de naam Republiek van Weimar.

Hoe was de situatie in Nederland? Nederland was neutraal in deze oorlog, echter er speelde nogal wat. Nederland ving veel Belgen op, die hier asiel vroegen. Ons land interneerde nogal wat Engelse en Duitse soldaten, die ons grondgebied schonden en de handel ondervond veel schade door blokkades en controles op zee.

De soldaten, die vier jaar gemobiliseerd waren en wacht liepen, waren het beu. Het thuisfront kreeg steun van het Nationaal Steuncomité, maar men vond het onvoldoende. De verlofregeling was niet soepel genoeg en officieren werden niet meer door de manschappen gehoorzaamd. Op 25 oktober 1918 was er een muiterij in de Harskamp en enkele barakken werden in brand gestoken. Er hing onrust in de lucht. Radicale en communistische groeperingen wilden soldaten- en arbeidersraden organiseren, die een rol konden spelen bij het vervangen van het kapitalisme door een socialistische maatschappijvorm.

Op 11 november 1918, de dag dat de oorlogvoerende partijen een officiële wapenstilstand ondertekenden, was er in Rotterdam een SDAP meeting, waar Troelstra sprak. Er heerste een gepassioneerde sfeer. Troelstra, de socialistische leider voelde dat prima aan. Hij zei o.a.: "hier nog elders woonde ik ooit een avond bij van zo grote historische betekenis als deze; wij komen hier om te spreken op het ogenblik, dat ons ook, de arbeidersklasse, de macht in handen zal geven." Tot zo ver Troelstra.

De partijvoorzitter, Vliegen, was het niet eens met de woorden van Troelstra. Hij was van mening dat een revolutie in een democratisch geregeerd land een dwaasheid was. Troelstra liet zich

inspireren door de onrust in ons land. Op 12 november hield Troelstra in de Tweede Kamer een vurig betoog, waarin hij betoogde dat hij niet vroeg om 80 gram meer brood, maar om de politieke macht. De schrik zat er goed in, maar de regering hield het hoofd koel. Betrouwbare troepen werden naar de grote steden gestuurd en de "Bijzondere Landstorm" werd opgeroepen ter versterking van het regeringsgezag. Gemeenten kregen de opdracht om burgerwachten op te richten.

Binnen de SDAP liepen de spanningen op. Velen distantieerden zich van Troelstra. Echter in de grote steden waren massale bijeenkomsten. Op 13 november marcheerden ongeveer 3000 mensen naar de Oranje Nassau kazerne in Amsterdam. Toen men langs een cavaleriekazerne marcheerde, ontstond er een schietpartij. Resultaat: 5 doden en 18 gewonden.

Troelstra had inmiddels in de Kamer gezegd dat hij het zo niet bedoeld had. Troelstra stortte daarna in en Schaper, waarnemend fractievoorzitter, moest de scherpe kantjes van Troelstra's rede bijshaven. Het Algemeen Handelsblad van 16-11-1918 schreef: "Schaper moest recht praten wat de heer Troelstra krom had gepraat. Schaper werd enorm scherp aangevallen door de burgerlijke vertegenwoordigers. Men had hem wel wat meer kunnen sparen nu hij en de zijnen bezig waren de SDAP weer op orde te brengen. Niets meer van geweld, niets van revolutie, niets van een verplicht zijn te grijpen naar de staatsmacht."

Op maandag 18 november reed koningin Wilhelmina in een koets over het Malieveld in Den Haag. Een grote menigte mensen, in het oranje gekleed, wachtte haar op. Een aantal soldaten spande de paarden voor de koets uit en trok samen met een aantal burgers de koets verder. (dit gebeurde overigens op bevel). Er heerste een zeer uitgelaten stemming. Men ontladde zich na die spannende dagen.

De politiek haastte zich overigens wel een deel van de nagestreefde eisen van o.a. de SDAP te realiseren. Er kwam een achturige werkdag, algemeen vrouwenkiesrecht en een aantal sociale voorzieningen.

In bovenstaande informatie hebt u een beeld gekregen van de onrustige dagen, die zich voordeden. De begrippen Vrijwillige Landstorm en Burgerwacht kwamen voor. De volgende keer wordt beschreven hoe de burgerwacht hier in Smalingerland te Oudega gestalte kreeg.

DE BURGERWACHT IN OUDEGA 2

De novemberdagen van 1918 in Friesland

Het doel is om enige informatie te verschaffen over de burgerwacht van Oudega. In het eerste artikel hebt u kunnen lezen hoe de internationale politiek tal van veranderingen onderging en het was de vraag of Nederland ongemoeid zou worden gelaten of zouden ook hier revolutionaire bewegingen hun idee om kunnen zetten in daden. In dit artikel ga ik de situatie in Friesland na en eindig ik met een voorlopige conclusie over de burgerwacht te Oudega. In dit artikel baseer ik mij met name op enkele bijdragen van K. Bakker in het Beaken van 1984 en 1985 over die Novemberdagen in Friesland.

Wat is er eigenlijk in 1918 in Friesland gebeurd die novemberdagen?

Duidelijk is dat daarbij het algemeen mannenkiesrecht (1917) voor de SDAP een gunstig effect heeft. Zij haalt in Friesland 32 % van de stemmen. Friesland wordt daarmee het "Rode Gewest". De verwachting bij de SDAP, nu ze de grootste partij is, is dat de meerderheid binnen bereik ligt. Het Friesch Dagblad ziet dat "gevaar" en spreekt van een "Roode vloed" en stelt dat het vanaf nu een strijd van rechts tegenover rood zal zijn.

In de dagen na 11 november, als de wapenstilstand tussen de grootmachten gesloten wordt, zijn er in Friesland grote bijeenkomsten van de socialisten, bv. te Leeuwarden. De spreker op deze bijeenkomst is ds. de Haas, die als boodschap heeft dat er in Nederland geen anarchie moet komen, maar dat "we wel duidelijke eisen moeten stellen".

In Friesland gaat rechts (ARP vooral) zich organiseren tegen het dreigende revolutiegevaar. Het Friesch Dagblad: "Wie ziet niet dat er zware dagen komen en juist nu roept de SDAP op tot een revolutiecongres". De netwerken van vooral de antirevolutionairen (vooral gereformeerden) worden benut om de vrijwilligers van de vrijwillige Landstorm zo snel mogelijk te mobiliseren. Alleen in Leeuwarden en Harlingen bestaan afdelingen. Zo nodigt bijvoorbeeld het provinciaal Statenlid Bruin Slot, burgermeester van Smallingerland, de verlofgangers uit deel te nemen.

Ook de katholieke Friezen zetten zich in voor tegenactie. Vooral Sneek is een sterk bolwerk van de katholieke tegenbeweging. Hier woont een groot katholiek volksdeel en ze is goed georganiseerd. De regering gaat op 13 november een proclamatie uitgeven "Volk van Nederland".

Er staat in dat "de Regering heeft besloten in het belang van het gansche volk, het gezag en de orde te handhaven."

Op 14 november is het revolutiegevaar al voorbij, maar in het land wordt de spanning groter. Iedereen houdt de adem in, wat zal de SDAP op het congres van 16 en 17 november beslissen? Op die dag gaat er een extra trein met vrijwilligers uit Leeuwarden naar Den Haag met ongeveer 700 mannen om de revolutie te stoppen. De autoriteiten in Leeuwarden vragen om militaire steun, want ze vertrouwen de politie en het 3de bataljon niet, want dit bataljon bestaat uit Friezen en die gaan echt niet op eigen mensen schieten.

Daarnaast richt men burgerwachten op. De burgermeesters krijgen daar op 15 november bericht over. Burgermeester Bruin Slot van Smallingerland meldt dat de revolutionairen te Drachten de laatste jaren behoorlijk zijn gegroeid. Hij weet niet of ze gehoor zullen geven aan het revolutiegevoel. Hij vraagt om onmiddellijke versterking van de marechausseebrigade van Drachten.

In verscheidene plaatsen in de provincie organiseren de ARP, de CHU en de RKSP bijeenkomsten. De christelijke soldaten en arbeiders wordt gevraagd de revolutie niet te steunen (Friesch Dagblad van 16 november 1918) Tegelijkertijd vraagt men om de eisen van de christelijke arbeiders serieus te nemen.

Als op het SDAP congres, die 16de en 17de november, Troelstra toch verschijnt, krijgt hij een staande ovatie. De Internationale wordt bevend gezongen en er wordt gehuild. Voor de Friezen is Troelstra " ús Piter ". Troelstra schrijft in zijn gedenkschriften : "Ik stond daar en voor mij was een zee van juichende, ontroerde makkers".

Ondanks bovenstaande is er echter wel kritiek vanuit Friesland betreffende het feit dat Troelstra het partijgewest Friesland niet betrokken heeft bij de ontwikkelingen.

Ds. G. Horreus de Haas zegt: "Wij willen niet een systeem waarbij de minderheid met wapengeweld de meerderheid kan dwingen".

De meerderheid van de socialisten blijft echter achter Troelstra staan. Als na afloop van de 18de november bekend wordt dat het met een sisser afloopt, lijkt de druk van de ketel.

Het Friesch Dagblad schrijft echter dat de dreiging blijft en is van mening dat het christelijk volksdeel paraat moet staan. Men wil vooral de eigen organisaties versterken.

Gerbrandy zegt de 19de november in IJst: "De christenarbeider moet zich steeds mee in christelijke organisaties samenvoegen, zodat hij geen prooi wordt voor socialistische organisaties".

Als de 700 Friese vrijwilligers met de trein uit den Haag terugkomen meldt het Friesch Dagblad: "Reeds toen Pieter Jelles zijn oproerkreet door Nederland zond en dreigde te grijpen naar den door God gelegden band tussen Nederland en Oranje, hadden de vrijwilligers de vuisten gebald en geroepen: Dat nooit."

Door rechts worden tal van acties opgezet. Het lijkt wel een besmettelijke ziekte, zoals de Spaanse griep. De linkse pers schrijft honend over de "oranjegriep".

Op 26 november krijgen de commissarissen der Koningin te horen dat er in grote gemeenten burgerwachten zullen worden opgericht. Duidelijk moet zijn dat die burgerwachten op initiatief van de overheid en de christelijke partijen geïnitieerd worden. Op 28 november is het Dankdag. De kerken zijn overvol en er vinden die dag veel Oranjefeesten en bijeenkomsten plaats.

Na 28 november krijgt het leven verrassend snel weer zijn dagelijks ritme. Tegelijkertijd valt in die dagen het hoogtepunt van de Spaanse griep. Rouwadvertenties vullen de kolommen en er heerst grote rouw in de provincie.

De SDAP likt haar wonden en slaagt pas op het eenheidscongres in april 1919 er in de beide stromingen revolutionairen en parlementariërs te verbinden. Het gevaar van een splitsing is dan voorbij.

Duidelijk is dat er sprake is in die tijd van grote tegenstellingen tussen rechts en links. Ik zal dat in het derde artikel opnieuw opmerken. Ik trek nu echter al de voorlopige conclusie dat het niet verwonderlijk is dat de burgerwacht te Oudega, die in de jaren erna ontstaat, louter leden heeft afkomstig uit het gereformeerde volksdeel.

DE BURGERWACHT IN OUDEGA 3

In deze voorlaatste aflevering, want de archieven geven zoveel informatie dat u nog een vierde aflevering van mij te goed heeft, wil ik kort even ingaan op de Spaanse griep en daarna, wat de burgerwacht betreft, de organisatie van de burgerwacht centraal stellen.

In het tweede artikel, hebben we gezien hoe het christelijk volksdeel tegenover het socialistische volksdeel kwam te staan. We zullen dat ook in dit artikel even tegenkomen.

Maar eerst de Spaanse griep.

De novemberdagen van 1918 zijn hectisch vanwege de Spaanse griep. Er zijn nogal wat sterfgevallen door de Spaanse griep omdat die gepaard gaat met longontsteking.

Vanaf 1 november wordt deze griep ook in Smallingerland gesignaleerd. In sommige gezinnen liggen 4 à 5 leden ziek te bed. Vanaf 12 november worden er scholen gesloten en komt er een verbod op publieke vermakelijkheden.

In de Drachtster Courant neemt vanaf 19 november het aantal overlijdensadvertenties sterk toe. Eind november laat een daling zien.

Soms lees je dat in een aantal gezinnen twee of drie sterfgevallen te betreuren zijn. Het zijn vooral de jonge mensen die getroffen worden. Als je de advertenties analyseert blijkt dat Oudega weinig sterfgevallen kent tijdens deze weken.

En dan de burgerwacht.

In het gemeenteraadsverslag van 26 november 1918 merk je ook de spanningen die tussen de verschillende politieke partijen bestaan als het gaat over de revolutiepoging van Troelstra.

Als de functie van de burgerwacht besproken wordt en er een post op de begroting voor de burgerwacht moet komen, merkt de S.D.A.P.-er Bos op dat de burgerwacht geen functie heeft. Bos zegt: "De revolutie gaat door, niet dat aan elke lantaarn een kapitalist hangt, maar wel dat er in een andere regeringsvorm wel plaats is voor den arbeid".

Doornbos, een A.R.P.-er meldt: "De regering is er bij de gratie Gods. Ze mag niet omvergeworpen worden. De A.R.P. zal met de genadige beschikking Gods de revolutie trachten te keren met behulp van de burgerwacht". Met 6 tegen 5 stemmen krijgt de burgerwacht het nodige geld.

Aangezien de crisis voorbij is, geeft de regering geen voorschotten meer.

Het gemeentelijk bestuur moet zelf eerst voorschieten.

Uit het persoonlijk archief van burgemeester Bruin Slot, toen burgemeester van Smallingerland en warm voorstander van de burgerwacht en degene die de eindverantwoordelijkheid heeft, is te lezen dat er in Nederland in het jaar 1922 meer dan 100.000 leden bij de gewapende burgerwacht zijn en ongeveer 45.000 leden bij de vrijwillige burgerwacht.

Meer dan 800 gemeenten in Nederland hebben een burgerwacht. Al die losse burgerwachten gaan vanaf 1920 samenwerken. Op 8 april wordt de federatie Heerenveen opgericht, bestaande uit een achttal gemeenten, waaronder Smallingerland.

Als er ergens in één van die gemeenten dreiging ontstaat voor de openbare orde, dan kan men een beroep doen op de "vliegende vendels".

De manschappen bewegen zich per fiets en men heeft het liefst ongehuwde mannen.

Drachten levert er 19 leden voor. Het is mij niet bekend of er ook burgerwachtleden uit Oudega deel van uit maken.

Uit de correspondentie blijkt dat in de jaren na 1918 er steeds bezuinigd wordt op de burgerwacht.

Opvallend is dat in de gemeenteraadsverslagen van Smallingerland na 1918 geen informatie te vinden is over de burgerwacht.

Wel is in het archief het korps- en huishoudelijk reglement uit 1939 aanwezig. Het is nuttig om daar enkele dingen uit aan te halen.

In artikel 1 van het korpsreglement lezen we dat de burgerwacht bij bedreiging van de openbare orde al of niet gewapend moet optreden. Ook kan zij burgerlijke diensten verrichten en bij natuurrampen hulp verlenen.

Om dat te kunnen realiseren, zegt artikel 2, moeten de leden bewapend kunnen worden met gummistok, revolver, traangasbommen enz., mits de burgemeester daar toe beslist.

Elke afdeling is verdeeld in 8 vendels. Aan het hoofd van een vendel staat een hopman.

Oudega heeft vendel 5. De hopman is Hattum de Vries. Elk vendel is weer onderverdeeld in 2 tot 4 secties. Aan het hoofd van een sectie staat een sectiecommandant.

Bijvoorbeeld Sectie 14: de heer H. Jacobsma. Elke sectie is weer verdeeld in meerdere groepen.

Aan het hoofd van een groep staat een groepscommandant.

Bijvoorbeeld Groep 26: de heer M. Draaistra.

In artikel 19 staat omschreven hoe men de leden kan herkennen. Zij hebben een band om de linkerarm met het gemeentestempel en de letters BW (burgerwacht).

Je kunt de rang aflezen aan het aantal knopen met de kleuren rood, groen en blauw.

Zo heeft Hattum de Vries drie rode knopen. Naarmate je een lagere rang bekleedt, krijg je minder knopen.

Het reglement meldt dat, als de leden geüniformeerd willen zijn, dat dan voorgeschreven moet worden. Dit om verwarring te voorkomen, doordat de leden van de NSB ook geüniformeerd kunnen zijn.

Uit het reglement blijkt dat er vendels opgericht zijn in Drachten, Boornbergum, Oudega, Opeinde, Nijega, Dr. Compagnie en Rottevalle.

Oudega heeft 41 gewapende leden en 9 ongewapende leden.

In artikel 2 van het huishoudelijk reglement lezen we over de eed of gelofte die men aflegt.

"Ik beloof mijn plicht als lid van de burgerwacht Smallingerland getrouwelijk te zullen vervullen en in dienst de bevelen mijner meerdere in rang stiptelijk te zullen opvolgen."

De beide reglementen zijn vastgesteld op 10 maart 1939 door het bestuur. Eén van de leden van dat bestuur van de burgerwacht is meester G. Langhout uit Oudega.

In de Tweede Wereldoorlog heeft de bezettingsmacht de burgerwacht opgeheven.

Gedateerd 12 juli 1940. De locoburgemeester van der Scheer van Smallingerland meldt dat hij het volgende opstuurt naar de inspecteur-generaal van de politie: 429 armbanden van de leden van de burgerwacht met het opschrift BW; 84 loopborstels voor de geweren; 130 hulzen; 47 houders; 14.668 patronen; 230 oefenpatronen en 861 scherpe patronen.

De 80 gummiknuppels van de burgerwacht zijn aan de gemeentepolitie geschonken.

Tenslotte trek ik een voorzichtige conclusie:

De burgerwacht staat eind jaren 30 meer in de schijnwerpers.

Dat zal ongetwijfeld te maken hebben met de activiteiten van de NSB en de bedreiging van de rechtsorde. In het jaar 1918 en de jaren twintig is ze hoogstens van psychologisch belang. In het laatste artikel in de volgende Bakbrogge gaan we nog meer een kijkje in de keuken van de burgerwacht van Oudega nemen.

De informatie is te vinden in Tresoar te Leeuwarden, waar de oude Drachtster Couranten bewaard worden en in het gemeentearchief te Drachten.

Arjen Bosgraaf

DE BURGERWACHT IN OUDEGA 4 -slot-

De burgerwacht te Oudega (slotartikel)

In de derde bijdrage hebt u de vorige keer kunnen lezen hoe de organisatie van de burgerwacht geregeld was en wat de standpunten van de politieke partijen, in dit geval de ARP en de SDAP, waren betreffende de burgerwacht. In deze slotbijdrage zal ik achtereenvolgens informatie geven over de volgende vragen :

1. Wie zijn de lidmaten van de burgerwacht te Oudega ?
2. Hoe zijn de leden georganiseerd ?
3. Hoe ziet een vergadering van de burgerwacht er uit ?
4. Hoe gaat het bij de schietoefeningen ?
5. Uit welke hoek verwacht men in die jaren de bedreiging van de rechtsorde ?
6. Hoe zag een landdag eruit ?

Vooraf moet duidelijk zijn dat het archief van de Hattum de Vriesstichting informatie over de burgerwacht bevat, die de periode beslaat over de jaren 1934 tot 1941. Vanuit die periode zijn bovenstaande vragen te beantwoorden.

Wie zijn de lidmaten van de burgerwacht te Oudega ?

We beschikken over een namenlijst van 29 november 1937. Op die lijst staan 41 leden van de gewapende burgerwacht en 9 leden van de ongewapende burgerwacht. De 41 leden vormen samen vendel 5 onder commando van de hopman. In dit geval Hattum de Vries. Hier volgen de namen van de leden met vermelding van hun adres. Opgemerkt moet worden dat de adressering vroeger anders geregeld was dan tegenwoordig. De woningen, vanuit Drachten bekeken aan de linkerkant van de straatweg kregen de aanduiding A, de woningen aan de rechterkant, de letter B. Andere straten buiten de bebouwde kom kregen de letter C

1. Bergsma P.	B9	8. Harmsma H.	B139	15. Jong A.de	A53
2. Bloembergen B.	B50	9. Herder E.H.	A76	16. Jong D.J.de	C43
3. Bruining D.	A118	10. Houtman H.G.	B22	17. Jong F.W.de	A42
4. Deelstra O.	A71	11. Huisman A.	B141	18. Jong H.J.de	B67
5. Draaistra M.	A101	12. Jacobi J.H.	A57	19. Jong J.D.de	C43
6. Haan F. de	B80e	13. Jacobsma H.	B84	20. Jonker H	B79
7.Haisma E.	A115	14.Jelsma. L	B74	21.Jonker. J	A2
22.Kooistra J.G.	B54	29.Tjeerdsma D.	A79	36.Wal J.v.d.	B89
23.Kooistra M.R.	C63	30.Vlietstra J.	C17	37.Wiersma F.	B94
24.Kooistra R.G.	B54	31,Vries C.W.de	A69	38.Wiersma L.	C24
25.Langhout G.	B83	32.Vries D.de	A119	39.Wijma U.	A6
26.Meulen S.v.d.	A63	34.Vries J.W.de	A45	40.Zeilstra J.	A68
27.Riemersma M.	A88	35.Vries G. de	A119	41.Zijlstra Tj.	B88
28.Steendam L.	C16				

De ongewapende leden van de burgerwacht zijn

1.Boersma Th.	A75	6. Kooistra R.	B117
2.Bouma W.	A95	7.Leistra J.F.	B92
3.Deelstra Tj.	B87	8.Sibma D.M.	A17
4.Dijk R.v	A30	9.Steendam C.	C16
5.Jong F.F.de	A35		

Hoe zijn de gewapende leden georganiseerd ?

In onderstaande afbeelding (1) met het opschrift **GEHEIM** zien we afgebeeld het organisatiemodel in 1936 o.l.v. hopman Hattum de Vries en als vervanger H. Jacobsma. De namen van de sectiecommandanten en groepscommandanten staan aangegeven.

In afbeelding 2 zien we het mobilisatieplan van groep 28. De namen van deze lijst corresponderen niet helemaal met de namen uit de lijst van 1937. We weten niet het jaartal van afbeelding 2

ONDERDEEL O U D E G A .

afb. 2.

Geheim

MOBILISATIEPLAN i. De GROEPS-COMMANDANTEN reepen elk hun eigen GROEP op, na ontvangen bevel hiertoe van den Hoofman of van hun Sectie-Commandant (Vaandrig).

GROEP 28 beheorende tot SECTIE 14 van VENDEL 5.
(Sectie-Commandant is : H. Jacobsma
en zijn plaatsvervanger is : Birk J. de Jong).

1. HATTEM de Vries - GROEPS-COMMANDANT
2. Gebele Deelstra
3. J. Gerben Koeistra
4. J. van Dijk
5. Brewes Tjeerdens
6. S. Viasser
7. Meindert Koeistra

*Aan den Heer: K. de Vries
in Groeps-Commandant
in groep 27.*

Hoe ziet een vergadering van de burgerwacht eruit ?

We doen verslag van een vergadering uit 1934, afgedrukt in de Drachtster Courant. Ds. Boersma , predikant van de Gereformeerde kerk, is voorzitter van de burgerwacht te Oudega. Het is een vereiste dat de voorzitter uit de ongewapende burgerwacht moet komen. De predikant opent de vergadering met het lezen van Psalm 2.(eerste regel: Wêrom binne de folken sa rebelsk) en gaat voor in gebed. In het zakelijke gedeelte worden de prijzen, behaald bij schietwedstrijden, uitgedeeld. In een overzicht 'wedstrijden' (uit een ander jaar) zie afbeelding 3, kunnen we lezen wie er in de prijzen valt. Vervolgens vindt er een bespreking plaats van een propaganda-avond te Opeinde en vindt er een bestuursverkiezing plaats. Ds. Boersma wordt herkozen als voorzitter, S.v.d. Meulen wordt tweede voorzitter en meester G. Langhout van de christelijke lagere school wordt secretaris. De spreker van de avond is de heer R.v.d. Scheer uit Drachten (de latere locoburgemeester van Smalingerland) Hij sluit de vergadering ook met dankgebed af.

O U D E G A

VENDELSCHIETEN (Oefening, 4 series van 5 schoten, waarvan de beste serie voor een prijs in aanmerking komt)

Hoogste schutter van Vendel 5 :

H. de VRIES 46 punten, prijs 1 bon à f. 1.50

GEWESTELIJKE WEDSTRIJDEN .

- I. PERSONEEL : geen prijs.
 II. VASTE-BAAN: 4e prijs H. JONKER 26-21 1 bon à f. 1.--
 5e " R. G. KOOISTRA 25-25 1 bon à f. 0.75
 III. KORPS \$ 194 punten in 197 4/5 sec.
 3e prijs : 1 médaille te verschieten

tusschen : H. Jonker, H. de Vries, R. G. Kooistra,
 D. de Jong, H. G. Houtman, J. Jonker en
 W. de Boer (tijdens de wedstrijden
 waren niet aanwezig: E. Haisma en
 H. Jacobsma, die dus de médaille niet
 meegewonnen hebben)

Hoe gaat het bij de schietoefeningen ?

Regelmatig vinden er schietoefeningen plaats. J. Jonker herinnert zich nog uit zijn jonge jaren de oefeningen achter de boerderij van zijn ouders. (waar nu de Jonkersstee staat) Als jongens verzamelen ze de hulzen en volgen vol belangstelling de schietpogingen. Ook zijn er regionale schietoefeningen. Een aantal mannen zijn echte scherpshutters, waaronder Hattum de Vries. Uit afbeelding 4 blijkt dat de burgerwacht uitgerust is met Marga geweren. Hattum haalt in 1935 zijn diploma, waaruit zijn schietvaardigheid blijkt. Dit prachtige stuk is bewaard gebleven in het archief.

afb. 4. Ondergeteekende verklaart hierbij van den Commandant in de te hebben ontvangen :

1 MARGA-GEWEEER Nr. 5575 - T met geweerriem en bijbehoor bajonet en grendel, en bajonet-scheede.

25 Exerctie-patronen met 5 honders.

Voor zorgvuldig bewaren en onderhouden van dit gweeer met toebehooren zal ondergeteekende zorg dragen, terwijl de grendel op een andere plaats geborgen zal worden dan het gweeer.

De HOPIAN van het
 ONDERDEEL OUDEGA der
 BURGERWACHT-SMALLINGERLAND

Al deze oefeningen zijn nodig om paraat te zijn als het echt mis gaat. De instructie voor de burgerwachten is dan duidelijk. Als de burgerwacht moet optreden zal men de mensen drie keer waarschuwen." Gehoorzaam aan de wet en ga nu naar huis of geweld zal worden gebruikt " Volgen de mensen de bevelen niet op, dan wordt er door de burgerwacht gericht op de benen geschoten. Nimmer mag de burgerwacht met de burgers in gesprek gaan. Men is bang dat er dan te grote druk op de burgerwacht wordt gelegd.

Uit welke hoek verwacht men dit keer de bedreiging van de rechtsorde ?
Terwijl de burgerwacht in 1918 opgericht is tegen de dreiging van links (SDAP) blijkt uit de verklaring, die hierbij is afgedrukt (afbeelding 5) dat de dreiging in de jaren dertig uit de rechtse hoek komt. De groepen die in de verklaring genoemd worden van a t/m j zijn allemaal als extreem rechts te zien. Als er een lid van de burgerwacht bij een van deze groeperingen hoort, wordt hij uit de burgerwacht gezet. Het overkomt een van de leden uit Oudega

afb. 5

VERKLARING.

Ondergeteekende, lid der Burgerwacht-Smallingerland, verklaart geen lid te zijn of te worden van, dan wel deel te nemen aan één der navolgende, door de Regeering genoemde vereenigingen, waarvan het lidmaatschap onverenigbaar wordt geacht met het lidmaatschap der Burgerwacht:

- a. De Algemeene Nederlandsche Fascistenbond „de Bezem" (Baarsgroep)
 - b. De Algemeene Nederlandsche Fascistenbond (Haughtongroep)
 - c. Het Nederlandsch Verbond van Nationalisten
 - d. Het Verbond van Nationalisten
 - e. Het Nieuw Verbond van Nationalisten
 - f. Het Verbond van Nationaal Solidaristen in Noord-Nederland
 - g. De Nationaal Socialistische Arbeiderspartij (N.S.A.P.)
 - h. De Nationaal Socialistische Partij (N.S.P.)
 - i. De Nationaal Socialistische Beweging (N.S.B.)
 - j. De Nationale Unie
- dan wel van vereenigingen en organisaties, welke zijn ontstaan door uiteenvallen of samenvoegen van genoemde vereenigingen en al dan niet onder anderen naam optreden en voorts van vereenigingen en organisaties die revolutie beoogen.

De Ondergeteekende:

Hoe ziet een landdag eruit ?

Op 10 juli 1936 krijgt Hattum de Vries voor de burgerwacht te Oudega een uitnodiging voor de landdag te Heerenveen. Uit Oudega geven zich 29 leden op. Ze zijn van plan om met de grote trambus naar Heerenveen te reizen. Echter daar mogen niet meer dan 26 personen mee vervoerd worden. Dus moet er voor drie leden ander vervoer geregeld worden. Zij moeten op de fiets naar Nijegaasterhoek om daar de stroomtram naar Heerenveen te pakken. Nog toegevoegd in de stukken zien we dat de tamboer niet mag fietsen, immers hij moet de grote trom meenemen.

Op de landdag zijn er schietoefeningen, baron van Haersma thoe Sloten, commissaris der koningin te Friesland, spreekt en daarna is er een defilé van de Friese burgerwachten. Minister de Wilde van binnenlandse zaken en den Tex, voorzitter van de Nederlandse Bond van Vrijwillige burgerwachten, sluiten met referaten de landdag af.

Tenslotte

Naar mijn weten is de burgerwacht hier nimmer ingezet en blijft het bij oefeningen. Als de Duitsers in mei 1940 de macht overnemen, wordt de burgerwacht buiten werking gesteld. Hattum de Vries en H.J. Jacobsma, die beiden ook onbezoldigd veldwachter zijn en de andere burgerwachtleden, krijgen op 13 augustus 1940 ontslag.

Dankzij het archief van de Stichting Hattum de Vries zijn we geïnformeerd over een vergeten stukje geschiedenis. Het archief wordt momenteel in het Lytshûs geordend, zodat het in de toekomst ook voor publiek toegankelijker is.

Arjen Bosgraaf